

УДК 368.02«364»(477):006.032IAIS
JEL Classification: G22, H56
doi: 10.31767/nasoa.3-4-2022.11

О. А. СВИРИДА,
старший викладач,
Фаховий коледж бізнесу та аналітики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
E-mail:svuruda_a@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0104-792X>

Особливості функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану

Охарактеризовано функції страхового ринку в умовах воєнного стану. Розглянуто сучасний стан страхового ринку України, проаналізовано основні показники його розвитку з визначенням причин їх змін за період 2019–2022 рр. Виявлено проблеми ринку, охарактеризовано його особливості, пов'язані зі зміною регулятора та початком реформування. Висвітлено основні елементи нової моделі регулювання ринку страхування, побудованої на принципах Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS) та положеннях директив Європейського Союзу.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страховики, страхові премії, страхові виплати, ліцензування, ризики, європейські стандарти.

O. SVYRYDA,
Senior Lecturer,
Professional College of Business and Analytics,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Characteristic features of the operation of the insurance market of Ukraine in the conditions of martial law

The purpose of the article is to analyze the current state of the insurance market of Ukraine and highlight the peculiarities of its functioning. The relevance of the research is driven by the changes in the structure and functioning mechanisms of this market, associated with the introduction of a new model of its regulation.

The article defines the essence of the insurance market and its main functions. The current state of the insurance market of Ukraine was reviewed, the main indicators of its development were analyzed with the determination of the reasons for their changes for the period 2019–2022. The most significant trends in the market of insurance services were characterized, among which the following are highlighted: a decrease in the volume of gross insurance premiums; reduction of the number of insurers; increase in the level of insurance payments; decrease in the insurance penetration rate.

Market problems were identified, the main ones being the low solvency and liquidity of insurers; imperfection of insurers' business models; lack of market transparency and problems in corporate governance; lack of a mechanism for guaranteeing insurance payments under long-term life insurance contracts; low demand for insurance services due to distrust in the opaque insurance market and low solvency of the population.

The peculiarities of the insurance market of Ukraine related to the change of the regulator and the beginning of reform are characterized. The main elements of the new insurance market regulation model, built on the principles of the International Association of Insurance Supervisors (IAIS) and the provisions of the European Union directives, are reviewed.

The basic norms of the new Law of Ukraine "On Insurance", which will come into effect on January 1, 2024, have been considered. It was concluded that the preparation of the law took into account numerous proposals of scientists to increase the efficiency of the

functioning of the insurance market. It was emphasized that the introduction of a new model of regulation and supervision of the insurance market and improvement of the legislative support for reforms will allow solving a number of existing problems in domestic insurance.

Key words: insurance, insurance market, insurers, insurance premiums, insurance payments, licensing, risks, European standards

Постановка проблеми. В сучасних умовах в Україні зростає роль ринку страхових послуг як невід'ємного елемента фінансової системи країни. Процеси глобалізації та інтеграції України в європейське та світове співтовариство вимагають змін в структурі та механізмах функціонування цього ринку, однак на сьогодні для нього характерні суттєві проблеми, які потребують вирішення. Важливо комплексно проаналізувати ці проблеми, а також охарактеризувати особливості ринку страхових послуг на сучасному етапі його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню функціонування страхового ринку присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних дослідників. Так, вимоги щодо надійності страхових компаній досліджували І. Лащик, І. Кондрат, П. Віблій та В. Білець [1]; проблеми розвитку страхового ринку розглядали О. Коцюрба та Д. Насипайко [3]; наявний фінансовий потенціал страхової галузі вивчала Ю. Романовська [4]; основні показники діяльності та динаміку ринку у різні періоди аналізували І. Рудь [5] та Н. Татарин [10]. Водночас з переходом функцій регулятора ринку небанківських фінансових послуг від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), до Національного банку України (НБУ) в Україні розпочато запровадження нової моделі регулювання ринку страхування, яка враховуватиме сучасні світові практики. Це вносить низку особливостей у функціонування страхового ринку та зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Метою статті є аналіз сучасного стану страхового ринку України та висвітлення особливостей його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок, що є складовою частиною фінансового ринку України, визначається як система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями послуг зі страхування й перестраховання та їхніми посередниками, у результаті чого здійснюються мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів [1, с. 106]. Учасниками ринку є страховики, застраховані особи, вигодонабувачі, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також об'єднання операторів і споживачів страхових послуг.

У національній економіці страховий ринок виконує такі важливі функції:

- 1) сприяє прискоренню мобілізації капіталу та його ефективному інвестуванню; забезпечує суб'єктам господарської діяльності та фізичним особам зменшення рівня ризиків та втрат [2, с. 144];
- 2) забезпечує зменшення навантаження на державний бюджет у частині відшкодування збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями, катастрофами, катаклізмами, різноманітними природними лихами [3, с. 284];
- 3) стимулює вдосконалення ринкових відносин та ділової активності, покращує інвестиційний клімат в Україні [4, с. 184];
- 4) забезпечує соціальну підтримку населення [5, с. 88].

Сучасний етап функціонування страхового ринку України характеризується зменшенням числа його учасників та деяким сповільненням активності (табл. 1, розраховано за даними [6]).

Загальний обсяг валових страхових премій станом на 31.12.2021 р. склав 48,9 млрд грн, що на 7,7% менше рівня 2019 року. При цьому, водночас, зафіксоване зростання премій зі страхування життя на 27,2%, тобто зниження обсягів премій відбулося у страховиків, що здійснюють ризикове страхування. Обсяг валових страхових виплат за період 2019–2021 рр. збільшився на 19,3%, у тому числі зі страхування життя – на 32,8%. Якщо ж аналізувати динаміку ринку за 2020–2021 р., то тут слід вказати на зростання обсягів як зібраних страхових премій, так і страхових виплат (відповідно на 8,2% та 15,2%), тобто підвищується ділова активність страховиків.

Станом на 31.12.2021 р. на ринку функціонувало 155 страхових компаній, у тому числі зі страхування життя – 13 та страховиків, що здійснюють ризикове страхування, – 142. За період, що аналізується, відбулося значне скорочення кількості страховиків, загалом на 78 одиниць, або на 33,5%, що пов’язано з посиленням вимог регулятора до їх діяльності та процесами реформування страхового ринку. Кількість ризикових компаній зменшилася на 68 одиниць, а компаній, що спеціалізуються на страхуванні життя, – на 10 одиниць.

У страхуванні важливим є показник рівня страхових виплат (відношення страхових виплат до страхових премій). З табл. 1 видно, що значення показника зросло з 24,3% у 2019 р. до 35,0% у 2021 р.

Таблиця 1

Основні показники діяльності суб’єктів страхового

Показники	Значення показників за роками				Зміни (2021–2019),	
	2019	2020	2021	I півріччя 2022	абсолютні	відносні, %
Валові страхові премії, млн грн	53001,2	45184,9	48894,0	17800,0	-4107,2	-7,7
у т. ч. зі страхування життя	4624,0	5017,1	5883,0	2300,0	+1259,0	+27,2
Валові страхові виплати, млн грн	14338,3	14852,7	17109,0	6000,0	+2770,7	+19,3
у т. ч. зі страхування життя	575,9	607,6	764,8	400,0	+188,9	+32,8
Рівень валових страхових виплат, %	24,3	32,9	35,0	33,7	+10,7	x
Рівень страхових виплат за страхуванням життя, %	12,5	12,1	13,0	17,4	+0,5	x
Рівень страхових виплат за ризиковим страхуванням, %	28,4	35,5	38,0	36,1	+9,6	x
Рівень проникнення страхування (відношення обсягу страхових премій до ВВП), %	1,3	1,1	0,9	...	-0,4	x
Активи страхових компаній, млн грн	63867	64925	63622	65700	-245	-0,4
Кількість страхових компаній, од., з них:	233	210	155	140	-78	-33,5
– зі страхування життя	23	20	13	13	-10	-43,5
– з ризикового страхування	210	190	142	127	-68	-32,4

Рівень страхових виплат за окремими видами страхування відображено на рис. 1 (за даними [6]).

Як бачимо, найвищий рівень страхових виплат спостерігається за обов’язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) та Зеленою карткою (47,8%), а найнижчий – за страхуванням фінансових ризиків (12,2%). Низький рівень виплат у страхуванні життя (13,0%) можна пояснити специфікою цього виду страхування і, зокрема, довгостроковістю договорів, унаслідок чого частота виплат не має чіткої закономірності.

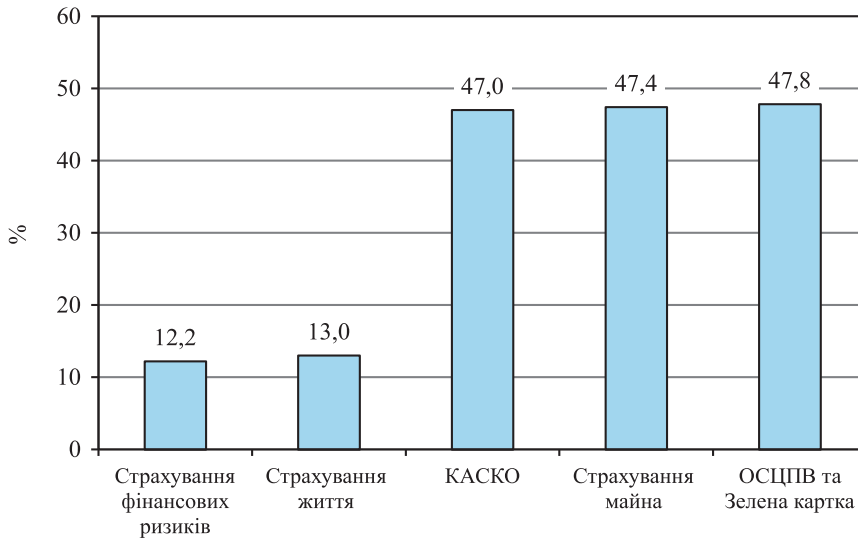

Рис. 1. Рівень страхових виплат за основними видами страхування, 2021 р.

Вітчизняний страховий ринок є незначним за рівнем споживання страхових послуг. Про це свідчить значення показника «рівень проникнення страхування» (Insurance Penetration ratio), який обчислюється відношенням обсягу страхових премій до ВВП. Як видно з табл. 1, цей показник становив у 2019 р. 1,3%, а в 2021 р. знизився до 0,9%. Для порівняння, у Європі значення показника складає 5,0%, у середньому у світі – 6,1%. Лідерами за цим показником страхування у світі є Велика Британія, Японія та Франція [7]. Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року передбачається поступове підвищення цього показника до 2% [8].

У першому півріччі 2022 року ринок страхових послуг України зазнав впливу повномасштабної збройної агресії РФ, унаслідок чого основні показники діяльності страховиків суттєво знизились. Обсяг валових страхових премій скоротився (порівняно з I півріччям 2021 року) на 28%, при цьому трохи більше зачепило сегмент ризикового страхування (на 29%). Обсяги валових страхових виплат зменшилися на 32% проти аналогічного періоду 2021 р. Дані офіційної статистики свідчать, що «найбільший спад обсягів діяльності припав на кінець першого кварталу 2022 року» [6].

Під час воєнного стану у структурі страхового портфеля значні частки займали різні види автомобільного страхування: КАСКО – 19%, ОСЦПВ – 16%, Зелена картка – 9% (рис. 2, за даними [6]).

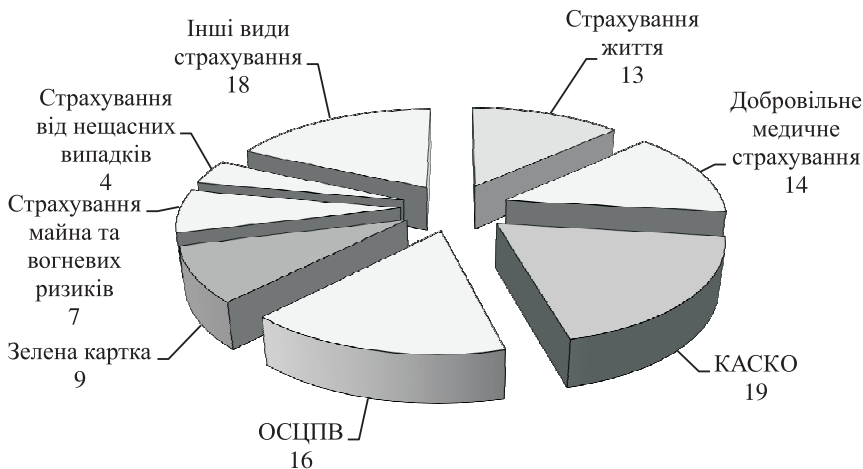

Рис. 2. Структура страхового портфеля за видами страхування, I півріччя 2022 р., %

На другому та третьому місцях у структурі валових чистих премій – добровільне медичне страхування (14%) та страхування життя (13%). За даними офіційної статистики, абсолютні надходження страхових премій зі страхування життя скоротилися на 16% [6], що, на нашу думку, пов'язано зі зменшенням чисельності населення в Україні через евакуацію за кордон.

Серед ключових проблем страхового ринку Національний банк України виділяє такі [7]:

- ✓ низька платоспроможність та ліквідність страховиків;
- ✓ недосконалість бізнес-моделей страховиків;
- ✓ недостатня прозорість ринку та проблеми в корпоративному управлінні;
- ✓ відсутність механізму гарантування страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя, що є однією з причин непопулярності цього виду страхування;
- ✓ низький попит на страхові послуги, зумовлений недовірою до непрозорого ринку страхування; низькою платоспроможністю населення; фінансовою необізнаністю населення у страхових продуктах; низьким рівнем кваліфікації страхових посередників.

Вирішенню наявних проблем сприяє передача з 01.07.2020 р. функцій регулятора ринку небанківських фінансових послуг, у тому числі і страхових, від Нацкомфінпослуг до НБУ та зміна моделі регулювання і нагляду за ринком страхування. Наразі Національний банк України розпочав формування платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів цих послуг. Запроваджується нова модель регулювання ринку страхування, яка враховуватиме положення директив Європейського Союзу, принципи Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS) та світовий досвід.

Необхідність удосконалення регулювання діяльності страхових компаній пов'язана з підписанням Україною угоди про Асоціацію з ЄС та взятими зобов'язаннями імплементувати положення Євродирективи 2009/138/ЄС щодо платоспроможності страхових компаній. Ця Євродиректива є основоположним актом, що регулює сферу страхування, в ній наводяться докладні правила щодо поведінки учасників ринку страхування та здійснення наглядових функцій.

Підписання угоди про Асоціацію з ЄС передбачає прийняття Україною європейської нормативно-правової системи у секторі небанківських фінансових послуг. Угода зобов'язує Україну поступово привести національне законодавство у сфері страхування у відповідність із європейськими положеннями. Як член багатьох міжнародних організацій Україна повинна враховувати міжнародне законодавство, у т. ч. Міжнародні директиви ЄС [8]:

- Директиву «Про посередництво у страхуванні» Європейського Парламенту та Ради 2002/92/ЄС від 09.12.2002 р.;
- Директиву «Щодо страхування цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності» Європейського парламенту та Ради 2009/103/ЄС від 16.09.2009 р.;
- Директиву «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (Платоспроможність II)» Європейського Парламенту та Ради 2009/138/ЄС від 25.11.2009 р.;
- Директиву (ЄС) «Про реалізацію страхових продуктів» Європейського парламенту та Ради 2016/97 від 20.01.2016 р.

Вітчизняний страховий ринок повинен стати стабільно здоровим сектором національної економіки та отримати відкритий доступ на європейські ринки, підвищуючи тим самим свою конкурентоспроможність. Деякі кроки у зазначеному напрямі вже зроблені. Зокрема, Національним банком України підготовлено й оприлюднено для публічного обговорення проєкт Білої книги «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні», в якому окреслено підходи НБУ до сегментації ринку, ліцензування, пруденційного нагляду, звітування, перевірок, корпоративного управління та захисту прав споживачів (рис. 3, за даними [7]).

Рис. 3. Елементи нової моделі регулювання страхового ринку України

З метою законодавчого забезпечення процесів реформування страхового ринку в Україні у листопаді 2021 року прийнято новий Закон України «Про страхування», введення в дію якого відбудеться 1 січня 2024 року [9]. Закон урахує ключові вимоги законодавства Європейського Союзу, які Україна зобов'язана виконувати відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, а також принципи IAIS. Основні норми закону такі [9]:

- 1) перехід від ліцензування окремих видів страхування до ліцензування за класами страхування, що відповідає усталеній міжнародній практиці. У межах страхування життя передбачено виділити 5 класів страхування, а за іншими видами страхування – 18 класів;
- 2) посилення стандартів ліцензування страхових компаній (бездоганна ділова репутація, задовільний фінансовий та майновий стан, розкриття інформації щодо всіх власників істотної участі та ключових учасників компанії; відповідність керівників кваліфікаційним вимогам щодо професійної придатності та ділової репутації);
- 3) встановлення диференційованих підходів до розміру мінімального капіталу, що використовується для оцінки платоспроможності: 32 млн. грн. для страховиків, що здійснюють ризикове страхування, та 48 млн. грн. – для компаній зі страхування життя;
- 4) встановлення дієвого механізму виведення страховика з ринку, спрямованого на захист прав споживачів страхових послуг і забезпечення максимально можливого обсягу виконання страховою компанією своїх зобов'язань перед клієнтами та кредиторами;
- 5) упровадження ризик-орієнтованого підходу під час регулювання й нагляду за страховиками, ключовою метою якого є оцінка поточної і майбутньої платоспроможності та виявлення наявних і потенційних ризиків для платоспроможності на ранніх етапах;
- 6) встановлення обов'язкових вимог до договорів страхування та реалізації страхових продуктів (розкриття страховиком для споживача вичерпних відомостей про умови договору страхування та розмір страхової премії, зокрема щодо коректної дати чи періоду, коли премія підлягає сплаті, та наслідків за умови її несплати);

7) встановлення нових вимог до страхових посередників (брокерів та агентів).

Зміст основних норм нового закону свідчить, що в ньому враховані численні пропозиції вітчизняних науковців щодо підвищення ефективності функціонування страхового ринку України. Так, Н. Татарин, В. Ігнатишиною та У. Скидан для цього запропонували такі заходи [10, с. 272]:

- відновлення довіри населення до страховиків шляхом встановлення зрозумілих для населення гарантій повернення вкладених коштів і нарахованих на них відсотків;
- посилення контролю за діяльністю страховиків з боку органів страхового нагляду та посилення державного регулювання діяльності страхових компаній;
- удосконалення нормативної бази та адаптація страхового законодавства до світових стандартів;
- упровадження новітніх технологій страхування та новітніх стандартів якості обслуговування в цій сфері;
- удосконалення інфраструктури страхового ринку на рівні світових вимог;
- розвиток системи перестраховування.

Отже, норми нового Закону України «Про страхування» наблизять діяльність вітчизняного страхового сектору до європейських стандартів, встановлять нові вимоги до мінімального розміру капіталу страховиків, змінять правила ліцензування, посилять вимоги до професіоналізму і репутації менеджменту страхових компаній.

Висновки. Дослідження показало, що наразі ринок страхових послуг України перебуває у стадії реформування. НБУ як регулятор ринку небанківських фінансових послуг основними проблемами розвитку страхування в Україні вважає такі: низька платоспроможність та ліквідність страховиків; недосконалість їх бізнес-моделей; недостатня прозорість страхового ринку; низький попит на страхові послуги, зумовлений як низькою платоспроможністю населення, так і його фінансовою необізнаністю щодо страхових продуктів. На думку автора, більшість із цих проблем вдасться вирішити шляхом упровадження нової моделі регулювання і нагляду за страховим ринком, удосконалення законодавчого забезпечення проведення реформ, відновлення довіри населення до діяльності страхових компаній.

Список використаних джерел

1. Страховий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку / Лащик І. та ін. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5 (66). С. 105–112.
2. Сосновська О. О. Страхування: навч. посіб. Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 328 с.
3. Коцюрба О. Ю., Насипайко Д. С. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 5 (38). С. 284–291.
4. Романовська Ю. А., Камінська А. О., Божок М. О. Фінансовий потенціал страхового ринку України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2020. № 42. С. 184–190.
5. Рудь І. Ю., Кондрацька К. В. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23, Частина 2. С. 87–91.
6. Статистика страхового ринку України. Щоквартальна статистика страхового ринку України за 2002–2022 роки. URL: <https://forinsurer.com/stat>
7. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Біла книга. Київ: НБУ, 2020. 27 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
8. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року). URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/eMbmHjDsYNINdsE>
9. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX, станом на 03.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
10. Татарин Н. Б., Ігнатишина В. М., Скидан У. І. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України на сучасному етапі. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 269–272.

References

1. Lashchuk, I., Kondrat, I., Viblyi, P., & Bilets, V. (2020). Strakhovyi rynek Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Insurance Market of Ukraine: Current State and Prospects for Development]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk – Galician economic journal*, 5 (66), 105–112 [in Ukrainian].
2. Sosnovska, O. O. (2021). Strakhuvannia [Insurance]. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
3. Kotsiurba, O. Yu., & Nasyaiko, D. S. (2020). Strakhovyi rynek Ukrainy: suchasnyi stan ta problemy rozvytku [Insurance Market of Ukraine: Current State and Development Problems]. *Tsentrlnoukrajnskyi naukovi visnyk. Ekonomichni nauky – Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*, 5 (38), 284–291 [in Ukrainian].
4. Romanovska, Yu. A., Kaminska, A. O., & Bozhok, M. O. (2020). Finansovyi potentsial strakhovoho rynku Ukrainy [Financial potential of Ukraine's insurance market]. *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii «Ekonomika i menedzhment» – International Humanitarian University Herald. Economics and Management*, 42, 184–190 [in Ukrainian].
5. Rud, I. Yu., Kondratska, K. V. (2019). Strakhovyi rynek Ukrainy: analiz ta perspektyvy rozvytku [Insurance Market of Ukraine: Analysis and Prospects for Development]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 23, 87–91 [in Ukrainian].
6. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy [Statistics of Ukraine's insurance market]. (2022). forinsurer.com. Retrieved from <https://forinsurer.com/stat> [in Ukrainian].
7. Maibutnie rehuliuвання ринку страхування в Україні. Біла книга [The Future Regulation of the Insurance Market in Ukraine. The WhiteBook]. (2020). Kyiv: NBU. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 [in Ukrainian].
8. Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku (onovlena u berezni 2021 roku) [The strategy of development of the financial sector of Ukraine by 2025 (updated in March 2021)]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/files/eMbmHjDsYNINdsE> [in Ukrainian].
9. Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 18.11.2021 r. № 1909-IX, stanom na 03.08.2022 p. [Insurance. Law of Ukraine from November 18, 2021 No 1909-IX as of August 03, 2022 r.]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> [in Ukrainian].
10. Tatoryn, N. B., Ihnatyshyna, V. M., Skydan, U. I. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy na suchasnomu etapi [Problems and prospects for the development of Ukraine's insurance market at the present stage]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 3 (79), 269–272 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Свирида О. А. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць*. 2022. № 3–4. С. 104–111. doi: 10.31767/nasoa.3-4-2022.11

Link to the article:

Sviryda, O. A. (2022). Osoblyvosti funktsionuvannia strakhovoho rynku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Features of the Functioning of the Insurance Market of Ukraine in the Conditions of Martial Law]. *Naukovi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, 3–4, 104–111. doi: 10.31767/nasoa.3-4-2022.11 [in Ukrainian].